

Τ
ΒΙΒΛΙΟ
ΤΩΝ
ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ

Γιοστέιν Γκάρντερ
(συγγραφέας του *Κόσμος της Σοφίας*)
Βίκτορ Χέλερν ✿ Χένρι Νότακερ

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΓΝΩΣΗ	16
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ - ΠΙΣΤΗ	24
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΑ - ΛΑΤΡΕΙΑ	33
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ	44
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ	46
ΤΥΠΟΙ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ	51
ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ ΜΕ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΑΠΟ ΤΙΣ ΙΝΔΙΕΣ	55
ΙΝΔΟΥΙΣΜΟΣ	56
ΒΟΥΔΙΣΜΟΣ	73
ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΠΩ ΑΝΑΤΟΛΗΣ	106
ΚΟΜΦΟΥΚΙΑΝΙΣΜΟΣ	107
ΤΑΟΪΣΜΟΣ	111
ΣΙΝΤΟΪΣΜΟΣ	114
ΤΕΝΡΙ-ΚΥΟ	121
ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ	123
ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ	133
ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ	134
ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ	161
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ	188
ΜΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΕΣ	311
ΟΥΜΑΝΙΣΜΟΣ	313
ΜΑΤΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ Ή ΥΛΙΣΜΟΣ	328
ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ	338
ΝΕΕΣ ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ	348
ΗΘΙΚΗ	361

Θρησκευτική αντίληψη – πίστη

Η θρησκεία έχει πνευματικό περιεχόμενο· ο πιστός έχει συγκεκριμένες απόψεις για τον τρόπο δημιουργίας του κόσμου και του ανθρώπου, για τη θεότητα και το νόημα της ζωής. Η πίστη λοιπόν είναι το σύνολο των ιδεών της θρησκείας, όπως αυτές εκφράζονται με θρησκευτικές τελετές (ιεροτελεστίες) και με την τέχνη, αλλά πρώτα και κύρια με τη γλώσσα. Η γλωσσική έκφραση της θρησκείας μπορεί να είναι οι ιερές Γραφές, τα Σύμβολα της Πίστεως, τα δόγματα και οι μύθοι.

Mύθος

Ο μύθος είναι μια ιστορία που συχνά συνοδεύει μια ιεροτελεστία. Η ιεροτελεστία συχνά επαναλαμβάνει μια πράξη στην οποία βασίζεται ο μύθος. Έτσι, ο θρησκευτικός μύθος έχει ένα βαθύτερο νόημα από τον θρύλο και το παραμύθι. Ο μύθος προσπαθεί να εξηγήσει κάτι. Απαντάει με μεταφορικό τρόπο στα θεμελιώδη ερωτήματα: *Από πού ερχόμαστε και πού πηγαίνουμε; Γιατί ζούμε και γιατί πεθαίνουμε; Ποιος έφτιαξε τον κόσμο και τον άνθρωπο; Ποιες δυνάμεις ρυθμίζουν την εξέλιξη του κόσμου;*

Οι μύθοι συχνά ερμηνεύουν κάτι που συνέβη στην αρχή του χρόνου, τότε που ο κόσμος ήταν καινούργιος. Για παράδειγμα, οι περισσότερες θρησκείες περιλαμβάνουν μύθους

που εξηγούν τη δημιουργία του κόσμου. Ο σκοπός των μύθων δεν είναι να αποκαλύψουν τις ιστορικές συνθήκες, αλλά να δώσουν στους ανθρώπους μια συνολική ερμηνεία της ύπαρξης. Οι θρησκευτικές αντιλήψεις που εκφράζονται στους μύθους θα μπορούσαν να χωριστούν σε τρεις τύπους: τις αντιλήψεις για έναν ή περισσότερους θεούς, τις αντιλήψεις για τον κόσμο και τις αντιλήψεις για τον άνθρωπο.

Αντίληψη για το θείο

Μονοθεϊσμός

Οι περισσότερες μεγάλες θρησκείες του κόσμου είναι *μονοθεϊστικές*, δηλαδή πιστεύουν στην ύπαρξη ενός και μόνο Θεού. Υπάρχουν παραδείγματα σε πολλές θρησκείες που καταδεικνύουν πώς ο μονοθεϊσμός αναπτύχθηκε ως αντίδραση στη λατρεία πολλών θεών, τον *πολυθεϊσμό*. Το Ισλάμ έχει τις ρίζες του σε μια θρησκευτική ανανέωση ή αναμόρφωση της αρχαίας νομαδικής θρησκείας των Αράβων, η οποία περιελάμβανε πολλούς θεούς των διάφορων πρωτόγονων φυλών.

Μονολατρία

Η *μονολατρία* βρίσκεται μεταξύ του μονοθεϊσμού και του πολυθεϊσμού, με την έννοια ότι, ενώ δηλώνει πίστη σε έναν θεό, δεν αρνείται την ύπαρξη άλλων θεών. Ο άνθρωπος επιλέγει έναν θεό, όπως για παράδειγμα τον Τουρ ή τον Όντιν στη γερμανική θρησκεία –δηλαδή τη θρησκεία των λαών της Ευρώπης που μιλούσαν μία από τις γερμανικές διαλέκτους πριν προσπλυτιστούν στον χριστιανισμό–, τον οποίο εμπιστεύεται απόλυτα. Η θεωρητική πλευρά μπαίνει σε δεύτερη μοίρα, και αυτό

που επικρατεί δεν είναι το κατά πόσον υπάρχει ένας θεός, αλλά αν κάποιος θεός λατρεύεται από τους πιστούς του. Σήμερα υπάρχουν παραδείγματα μονολατρίας στον ινδουισμό.

Πολυθεϊσμός

Οι θρησκείες που περιλαμβάνουν πολλούς θεούς έχουν συνήθως διαφορετικό ρόλο και λειτουργία για καθέναν από αυτούς, καθώς και συγκεκριμένη σφαίρα ευθύνης. Η γεωργία και η αλιεία, οι τέχνες και το εμπόριο, ο έρωτας και ο πόλεμος έχουν τους δικούς τους θεούς. Ο κόσμος των θεών είναι συχνά οργανωμένος σε οικογένεια ή σε κράτος, όμοια με τον κόσμο των ανθρώπων.

Ορισμένοι ερευνητές πιστεύουν πως οι ινδοευρωπαϊκές θεότητες (ινδικές, ελληνικές, ρωμαϊκές και γερμανικές) είναι οργανωμένες σε τρεις τάξεις, που βασίζονται στις κοινωνίες των εποχών κατά τις οποίες λατρεύτηκαν:

- τη μοναρχία (ο μονάρχης συχνά ήταν επίσης και ιερέας)
- την αριστοκρατία (με τους αριστοκράτες-πολεμιστές)
- την κοινωνία των εργατών, των γεωργών και των εμπόρων.

Συχνά οι άνθρωποι λατρεύουν τον θεό που κατέχει την ίδια θέση με εκείνους στην κοινωνική ιεραρχία.

Ο υπέρτατος θεός είναι συνήθως ο θεός του ουρανού. Αυτό δεν υπονοεί αναγκαστικά ότι ζει στον ουρανό, αλλά ότι αποκαλύπτεται εκεί, στο στερέωμα και στα φαινόμενα που συνδέονται με αυτό. Σε πολλές θρησκείες ο θεός του ουρανού ζευγαρώνει με μια γυναικεία θεότητα. Η εικόνα του θεού Ουρανού και της Μπτέρας Γης είναι εύκολα κατανοητή και οικεία σε μια αγροτική κοινωνία. Η γη είναι εύφορη και παράγει την τροφή του ανθρώπου, όμως μόνο όταν γονιμοποιηθεί από τον ήλιο και τη βροχή που έρχεται από τον ουρανό.

Εκτός από τους «βασιλικούς θεούς», τους οποίους γνωρίζουμε από την ελληνική και τη γερμανική μυθολογία, υπάρχει ένα πλήθος μικρότερων θεών και πνευμάτων στο άμεσο περιβάλλον, που προστατεύουν από συγκεκριμένες αρρώστιες ή υποστηρίζουν διάφορα επαγγέλματα.

Πανθεισμός

Ο πανθεισμός διαφέρει από τον πολυθεισμό και τον μονοθεισμό. Η βασική πεποίθηση εδώ είναι ότι η θεία δύναμη είναι παρούσα και ταυτίζεται με τις δυνάμεις και τους νόμους της φύσης. Η θεότητα μπορεί επίσης να γίνει αντιληπτή ως κάτι απρόσωπο, ως η ψυχή ή το σύστημα του κόσμου. Ο πανθεισμός συνδέεται συχνά με τον *μυστικισμό*, στον οποίο η επιδίωξη του θνητού είναι να πετύχει την ταύτιση με το θείο.

Ανιμισμός και σπριτουαλισμός (πνευματοκρατία)

Σε πολλούς πολιτισμούς κυριαρχεί η πίστη ότι η φύση κατοικείται από πνευματικές υπάρξεις. Αυτό λέγεται *ανιμισμός*, από τη λατινική λέξη *animus*, που σημαίνει «πνεύμα». Κάποτε οι ιστορικοί της θεολογίας πίστευαν πως ο ανιμισμός ήταν η βάση όλων των θρησκειών, που αργότερα εξελίχθηκε –μέσω του πολυθεισμού– στον μονοθεισμό. Ωστόσο, πρόκειται απλώς για μια θεωρία. Είναι σίγουρο ότι ο ανιμισμός είναι διαδεδομένος σε αρκετές κοινωνίες.

Στον δικό μας πολιτισμό επιβιώνουν δοξασίες για την ύπαρξη πνευματικών υπάρξεων σε σχέση με τις φυσικές δυνάμεις: οι νεράιδες των νερών, τα ξωτικά και τα στοιχειά, τα φαντάσματα και οι γοργόνες. Τα πνεύματα των νεκρών επίσης έχουν παίξει –και εξακολουθούν να παίζουν– σημαντικό ρόλο στην Αφρική, στην Κίνα και στην Ιαπωνία.

Κανονικά, τα χαρακτηριστικά των θεών είναι πιο ατομικά και ξεχωρίζουν από αυτά των πνευμάτων, ενώ αυτές οι θεότητες συχνά έχουν όνομα. Αλλά σε πολλές περιπτώσεις είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς εύκολα ανάμεσα στους θεούς, στους πρόγόνους και στα πνεύματα. Είναι όλα εκφάνσεις της υπερφυσικής δύναμης που κατακλύζει την ύπαρξη. Η αντίληψη μιας δύναμης που ρυθμίζει όλες τις σχέσεις στη ζωή και στη φύση κυριαρχεί στις πρωτόγονες θρησκείες. Οι ιστορικοί της θεολογίας χρησιμοποιούν συχνά τη λέξη *mana*, η οποία στους λαούς της Πολυνησίας σημαίνει την υπερφυσική δύναμη ή ικανότητα που αποδίδεται σε άτομα, πνεύματα ή άψυχα αντικείμενα και η οποία πρέπει είτε να ελεγχθεί είτε να εξευμενιστεί.

Αντίληψη για τον κόσμο

Η συνήθης αντίληψη για τον κόσμο είναι ότι το σύμπαν δημιουργήθηκε από μια αρχέγονη ύπαρξη ή ύλη. Σύμφωνα με τη σκανδιναβική μυθολογία, οι θεοί σκότωσαν τον γίγαντα των βουνών Ίμιρ και έφτιαξαν από το σώμα του τον κόσμο, ενώ για τους Έλληνες ο κόσμος που γνωρίζουμε οργανώθηκε από το χάος, με την επέμβαση κάποιας θείας δύναμης.

Θα μπορούσαμε εξάλλου να δούμε τη δημιουργία ως ένα είδος γέννας, όμοιας με αυτήν που ξέρουμε στους ανθρώπους και στα ζώα. Στην αρχαία Αίγυπτο υπήρχε η δοξασία ότι ο κόσμος επώαστηκε από ένα αυγό, ενώ ο σιντοϊσμός εξηγεί ότι τα ιαπωνικά νησιά είναι καρπός του θεϊκού ζεύγους που δημιούργησε τον κόσμο.

Η ιουδαϊκή (και η χριστιανική) ιστορία της Δημιουργίας στην Παλαιά Διαθήκη δεν αναφέρει καμία πρωταρχική ουσία

ή ύλη, αλλά μιλάει για δημιουργία από το τίποτε, «εκ του μηδενός». Η δημιουργία προκύπτει από τον «λόγο». Ο Θεός είπε: «Γενηθήτω το φως», και γεννήθηκε το φως.

Πολλές θρησκείες επίσης περιέχουν δοξασίες για το τέλος του κόσμου, για την Ημέρα της Κρίσης, που η σκανδιναβική μυθολογία ονομάζει Ράγκναρεκ (*ragnarök* = το λυκόφως των θεών). Η Γη, η οποία δημιουργήθηκε και τέθηκε σε λειτουργία, βρίσκεται διαρκώς υπό την απειλή σκοτεινών δυνάμεων, που επιδιώκουν να την καταστρέψουν και οι οποίες κάποια ημέρα θα επικρατήσουν. Ο χριστιανισμός και το Ισλάμ βλέπουν την καταστροφή του κόσμου στενά συνδεδεμένη με την αντίληψη της Τελικής Κρίσης.

Οι ινδικές θρησκείες επίσης ενστερνίζονται την ιδέα της γέννησης και της καταστροφής του κόσμου, πρόκειται όμως για μια διαρκώς επαναλαμβανόμενη διαδικασία σε έναν αέναο κύκλο χωρίς αρχή και τέλος, έτσι όπως η ημέρα ακολουθείται από τη νύχτα και την ημέρα ξανά.

Αντίληψη για τον άνθρωπο

Δημιουργία του ανθρώπου

Η πλειονότητα των θρησκειών πρεσβεύουν ότι ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο, και ως εκ τούτου ο άνθρωπος έχει θεϊκή καταγωγή. Συχνά αναφέρεται η ψυχή του ανθρώπου σε σχέση με τη θεϊκή του καταγωγή, αλλά ο όρος έχει διαφορετική σημασία σε κάθε πολιτισμικό περιβάλλον.

Η ψυχή συχνά αναφέρεται σε αντιδιαστολή με το σώμα, και πολλές θρησκείες παρουσιάζουν έναν *δυϊσμό* (την πεποίθηση ότι η πραγματικότητα διαμορφώνεται από δύο θεμελιακές

και αντίμαχες μεταξύ τους δυνάμεις), πρεσβεύοντας ότι το σώμα είναι φθαρτό, ενώ η ψυχή αθάνατη. Υπάρχει η αντίληψη ότι η ψυχή κατεβαίνει από έναν ανώτερο κόσμο και κατοικεί στο σώμα, στο οποίο νιώθει φυλακισμένη από την ύλη, και λαχταρά να επιστρέψει στην άυλη καταγωγή της.

Στην ιστορία της Παλαιάς Διαθήκης για τη δημιουργία του ανθρώπου από χώμα, μέσα στο οποίο ο Θεός φύσηξε τη ζωή, συναντάμε μια άλλη αντίληψη. Στην εβραϊκή παράδοση ο άνθρωπος αντιμετωπίζεται ως ένα σύνολο, με την ψυχή και το σώμα του στενά συνδεδεμένα ως έργα του Θεού.

Θάνατος

Όπως απασχολεί τον άνθρωπο η προέλευσή του, έτσι τον απασχολεί επίσης και το τι συμβαίνει όταν πεθαίνει.

Αρχαίοι τάφοι στους οποίους οι νεκροί βρέθηκαν εφοδιασμένοι με όπλα, τρόφιμα και στολίδια δείχνουν ότι η ιδέα για τη μετά θάνατον ζωή δεν είναι καινούργια. Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν στον Άδη, στον οποίο οι νεκροί διατηρούσαν μια σκιάδη, αόριστη ύπαρξη. Το πολεμικό ιδεώδες της εποχής των Βίκινγκς καθρεφτίζεται στην πίστη τους στη Βαλχάλα, τον τόπο διαμονής των σκοτωμένων στη μάχη πολεμιστών, όπου οι ήρωες πολεμούν και πεθαίνουν στη διάρκεια της ημέρας και επιστρέφουν στη ζωή τη νύχτα. Ορισμένες φυλές Ινδιάνων της Βόρειας Αμερικής πιστεύουν ακόμη στους «αιώνιους κυνηγότοπους», στους οποίους υπάρχει αφθονία όλων των ειδών θηραμάτων. Σε πολλές κοινωνίες οι νεκροί παραμένουν σαν προγονικά πνεύματα πολύ κοντά στους ζωντανούς, προσφέροντάς τους ασφάλεια και προστασία, ενώ ως αντάλλαγμα απαιτούν να γίνονται θυσίες στους τάφους τους.

Για το ερώτημα «Τι είναι αυτό που εξακολουθεί να ζει;» υπάρχουν πολλές απαντήσεις. Συχνά λέγεται *ψυχή*, όμως σε

κάποιες πρωτόγονες φυλές της Αφρικής δεν υπάρχει τέτοιος διαχωρισμός του ανθρώπου. Ακόμα και στον χριστιανισμό, η «αιώνια ζωή» δεν συνδέεται με την ιδέα της «αιώνιας ψυχής». Γίνεται λόγος για «ανάσταση του σώματος», με άλλα λόγια για ανασύσταση ολόκληρου του ατόμου. Είναι αλήθεια ότι ο χριστιανισμός μιλάει για ένα «πνευματικό σώμα», και αυτό, για να δώσει έμφαση στο ότι ο άνθρωπος, μετά την ανάσταση, δεν θα γίνει ένα ακαθόριστο πνεύμα.

Οι θρησκείες συνήθως έχουν διαφορετικές αντιλήψεις για τη σωτηρία. Μερικές επιμένουν ότι ο άνθρωπος πρέπει να σωθεί από κάποια θεία δύναμη, ενώ άλλες θεωρούν ότι πρέπει ο ίδιος να σώσει τον εαυτό του – και υποδεικνύουν μια ποικιλία μεθόδων.

Ξεχωριστή θέση σε αυτό το θέμα κατέχουν οι θεωρίες περί μετεμψύχωσης. Οι ινδουιστές πιστεύουν πως η ψυχή παραμένει δεμένη σε αυτό τον κόσμο από τις σκέψεις, τα λόγια και τις πράξεις των ανθρώπων, και πως, όταν κάποιος πεθαίνει, η ψυχή του πηγαίνει σε ένα άλλο σώμα ανθρώπου ή ζώου. Έτσι, η ψυχή μπαίνει σε έναν αέναο κύκλο μετεμψυχώσεων, μέχρι την ημέρα της λύτρωσης.

Σχέση του ανθρώπου με το θείο

Στον ισλαμισμό και στον ιουδαϊσμό ο άνθρωπος εκπληρώνει τις θρησκευτικές του υποχρεώσεις υπακούοντας στις εντολές του Θεού, στις αφρικανικές και στις ινδιάνικες θρησκείες μένοντας πιστός στους νόμους της φυλής που έθεσαν οι πρόγονοι και στην κινεζική θρησκεία πετυχαίνοντας αρμονία ή σύμπνοια με τις βασικές δυνάμεις της ύπαρξης, το γιν και το γιανγκ.

Σε ορισμένες θρησκείες, ιδίως στην Ινδία, ένας από τους σκοπούς είναι να πετύχει ο άνθρωπος την ένωση με το υπέρτατο ον. Για τους αρχαίους Έλληνες, κάτι τέτοιο θα ήταν βλασφημία, ιεροσυλία. Η παραβίαση των ορίων που χωρίζουν το ανθρώπινο από το θεϊκό ήταν γνωστή ως *ύβρις*, δηλαδή αλαζονεία. Μια παρόμοια σκέψη εκφράζεται στην ιστορία της Παλαιάς Διαθήκης για την πώση του ανθρώπου. Η αρχική αρμονία μεταξύ ανθρώπου και Θεού καταστράφηκε, γιατί ο άνθρωπος προσπάθησε να ανταγωνιστεί τον Θεό.

Η ανάγκη να προσανατολιστεί ο άνθρωπος μέσα στη ζωή είναι μια βασική εσωτερική παρόρμηση. Υπαρξιακά ερωτήματα όπως:

- ποιος είμαι;
- πώς φτιάχτηκε ο κόσμος;
- ποιες δυνάμεις κυβερνούν την Ιστορία;
- υπάρχει Θεός;
- τι γινόμαστε όταν πεθαίνουμε;

είναι τόσο κοινά, ώστε εμφανίζονται σε όλους τους πολιτισμούς και αποτελούν το θεμέλιο όλων των θρησκειών. Δεν υπάρχει ανθρώπινη φυλή ή ομάδα χωρίς κάποιο είδος θρησκείας.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί μία πλήρη και τεκμηριωμένη εισαγωγή στην ιστορία και τη θεωρία των θρησκειών, για νέους αλλά και μεγαλύτερους σε ηλικία αναγνώστες. Παρουσιάζει τα βασικά στοιχεία όλων των μεγάλων θρησκευμάτων, αλλά και των μη θρησκευτικών φιλοσοφιών για τη ζωή.

Μέσα από την εξοικειώσή τους με τις θεωρίες, οι αναγνώστες ωθούνται να προβληματιστούν για τις δικές τους καθημερινές επιλογές και το κατά πόσο αυτές είναι λογικές και συνεπείς με τη δική τους φιλοσοφία ζωής, μια φιλοσοφία που δεν αναδεικνύεται μόνο σε πολέμους, δύσκολες καταστάσεις κα μεγάλες ιδέες, αλλά και στην καθημερινή στάση απέναντι στην οικογένεια, στους φίλους, στην εργασία και στον ελεύθερο χρόνο.

ISBN 978-960-501-100-0

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 5100